

MATTI KLINGE

Muistamisen arvoiset

Professori Matti Klingen pitämä esitelmä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuosijuhlassa 17.3.2003. Klinge on Suomen kansallisbiografia -kirjasarjan toimituskunnan puheenjohtaja.

■ Tämä sali, jossa nyt vietämme Porthanin kuoleman sadannettayhdeksännettäkymmennettähdeksännettä (sic!) muistopäivän juhlaa, suunniteltiin ja rakennettiin *Kuuluisien miesten muistotemppeleiksi*. Kansalliseksi suurmieheksi julistetun Porthanin kunnioittaminen liitettiin muotokuvien ja seinänskriptioiden kanssa sellaiseksi kokonaisuudeksi, josta Ranskan esimerkin mukaan käytettiin Panthéonin nimeä. Rooman Panthéon oli kaikkien jumalien temppele, Ranskan Vallankumous siirsi käsitteen tarkoittamaan suurmiesten, eräänlaisten kansallisten puolijumalien tai maallisten pyhimysten kulttipaikkaa.

Ennen 1930-luvun muutoksia tätä salia eivät koristaneet vain muotokuvat ja veistokset, vaan myös erityiset seinäpaneelit, joihin oli pilasterien väliin seppelmäisten dekoraatioiden keskeen maalattu merkkiteosten nimiä *Kalevalasta* alkaen. Tämän salin sanomana oli siis, niin kuin niin monien muidenkin: *claris obligamur exemplis!* Edeltäjien esimerkin tuli kannustaa kaikkia salin kävijöitä yrittämään parastaan kunkin sarallaan ja tässä tapauksessa nimenomaan

”suomalaisen kirjallisuuden” saralla. Ja rajoitetummassa mielessä tämä sali on vieläkin suurmiesten kulttitila, jossa jokainen saa sisään astuessaan henkisesti kumartaa Lönnrotille, Rabbelle, Genetzille j.n.e. Tämä sali, ja voisimme sanoa, koko rakennus, sillä erityisen kaunis ja vaikuttava eteishalli muistuttaa sekin merkkimiehistä. Eteishallin, sisäänuloportaikon, nimisarja viittaa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustajiin, kun taas, ymmärtääkseni, juhlasali oli varattu itse suomalaisen kirjallisuuden merkkimiehille. Nytemmin juhlasalin galleriakkin näyttää korostavan organisaatiohistoriaa, Seuran esimiesten sarjaa – ei suomalaista kirjallisuutta. Niin että nytemmin saa katse täältä turhaan hakea kaikkein suurimpia, Aleksis Kiveä tai Runebergiä, joka hänkin laskettiin, ja joka tulee laskea, suomalaiseen kirjallisuuteen.

Salin koristaminen merkkimiesten kuvilla ja mietelauseilla tai kirjallisten saavutusten, sotilaallisten voittojen tai suurten keksintöjen nimillä ei suinkaan ollut Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran talon teettäjien eikä sen suunnittelijan vapaaherra Sebastian Gripenbergin keksimä idea.

Jo 1300-luvulla alettiin Italian renessanssipalatsihin muodostaa ”kuuluisien miesten saleja”, edustushuoneita, joissa oli nähtävillä sarja ”kuuluisien miesten” muotokuvia. Tämä kuva-ajattelu levisi kaikkialle, 1600-luvun Suomeenkin; se perustui antiikin aikaiseen ”kuuluisien miesten elämäkertojen” moraalispedagogiseen traditioon, jota varsinkin Petrarca elvytti. ”Kuuluisien miesten” (*virii illustres*) elämäkerrat kuuluivat ilman muuta latinan opiskeluun Suomessakin 1900-luvun jälkipuoliskolle saak-

ka. ”Kuuluisien miesten” elämäkertasarjojen rinnalle nousi jo 1600-luvulla, varsinkin Ranskassa, myös ”kuuluisien naisten” elämäkertasarjoja, ja sitten seurasivat ”kuuluisat lapset” j.n.e. ”Kuuluisien miesten” historiallispedagogiset sarjat ovat siitä pitäen kuuluneet eurooppalaiseen kulttuuriin, vaikkapa seteleissä ja postimerkeissä.

Renessanssin kuvaohjelmaksi vakiintui pian näkemys, jonka mukaan näkyvillä piti olla muutama (kolme tai neljä) antiikin, yhtä monta keskiajan ja yhtä monta oman ajan sankaria. Kaksi tällaista 1600-luvun kuvaa on Mannerheim-museossa; sisustaessaan kotiaan 1920-luvulla Mannerheim osti Ranskasta näitä vanhaan aateliskulttuuriin kuuluvia sisustuselementtejä. Toinen kuvista esittää Espanjan tarunhohteiseen keskiaikaan kuuluvaa El Cidiä. Renessanssin ”kuuluisat miehet” syrjäyttivät siis pyhimykset ja uskonnollisen taiteen. Renessanssin traditiossa oli kuitenkin votiivikuvien laji, jossa kuvattiin yksityishenkilöitä ja perheitä pyhimyksen suojissa, tämän suojelusta anomassa. Votiivityyppisiä perhemuotokuvia tunnetaan meiltäkin vielä 1600-luvulta. Tietysti voisi tässä yhteydessä muistuttaa myös juutalaisista esikuvistamme, niistä kahdenoista apostolin ylluonnollista kokoa olevista patsaista, jotka 1850-luvulla nostettiin Nikolainkirkkomme katolle.

1500-luvulla painettiin kirjoihin hallitsijoiden muotokuvasarjoja puupiirroksina; hallitsijoistahan oli jo kuvasarjoja rahoissa. Monille vain niminä kronikoissa mainituille kuninkaille oli tietenkin myös keksittäviä piirteitä. P. Saksalais-Roomalaisen keisarikunnan piirissä maalattiin linnojen kattoihin ja seiniin sarjoja, jotka osoittivat keisariuden katkeamattomuutta Cæsarista ja Augustuksesta 1700-luvun keisareihin. Suetoniuksen keisarielämäkertojen mukaisesta kahdenoista keisarin sarjasta tuli 1700-luvulla suosittu veistos- ja myös statyettisarja pienempiinkin palatseihin ja asuntoihin.

Tärkeimmillä valtioninstituutioilla oli oikeus saada tai tilata hallitsijan muotokuva. Suomessa tämän tradition hyvin huomattava edustaja on Kustaa III:n perustamalleen Vaasan hovioikeudelle maalauttama ja lähettämä suuri Lorenz Paschin työtä oleva

edustusmuotokuva (1783), jossa hallitsija on esitetty kaikkine hallitsijanattribuutteineen. Tähän traditioon kuuluvat Suomen Keisarillisen Aleksanterin-Yliopiston saamat tai tilaamat kaikkien viiden Venäjän keisarin ja Suomen suuriruhtinaan luonnollisen kokoiset muotokuvat. Suurellisine taustoineen ne korostavat ohjelmallisesti hallitsijan asemaa ja arvoa, samoin kuin se Aleksanteri I:n tavattoman hieno kolossaalirintakuva, jonka suhteiden mukaan Engel suunnitteli juhlasalimme mutta joka sittemmin on karkotettu yliopistorakennuksesta.

Jo 1700-luvun kulttuuri nosti esiin hengen suurmiehet, niin että monen eurooppalaisen kirjoituspöydän koristeina ovat Voltairen ja Rousseauin statyetit, ja 1800-luvusta tuli hengen suurmiesten suuri kausi. Kansalliset projektit sidottiin kaikkialla, joko hallitsijakultin rinnalla tai sen ohikin, suurten kirjailijoiden, ajattelijoiden ja taiteilijoiden nimiin. Moni meistä muistaa Koskenniemen hienojen lapsuusmuistelmien kuvauksen suurimiehistä: ”Isänmaa oli yksi, mutta suurmiehiä oli kolme” – tietenkin Runeberg, Lönnrot ja Snellman, aina tässä järjestyksessä.

Samaa ideaa kuin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran talossa, aiottiin soveltaa myös Ylioppilastalon juhlasaliin. Se ei toteutunut, kuten ensin oli ollut tarkoitus, katonrajaan maalattujen nimien sarjana, mutta juhlasalin pilasterien päällä oli pitkään merkittävä marmori- ja kipsibystien suurmiesgalleria. Ylioppilasosakunnathan olivat jo varhain alkaneet maalauttaa inspektoreistaan ja kunniajäsenistään muotokuvia – meillä on siten ”Pohjalainen galleria”, uusmaalaisten suuri kokoelma j.n.e. –, ja 1850-luvulla ylioppilaat tilasivat Sjöstrandilta kolme sittemmin kopioina lukeuttomiin kouluhinkin levinyttä kipsiveistosta, Runebergistä, Lönnrotista ja Snellmanista. Aloite oli, voisimme sanoa *tietysti*, Fredrik Cygnæuksen. C. G. Estlander, Cygnæuksen seuraaja estetiikan ja nykykansain kirjallisuuden professorina, sai sittemmin aikaan Suomen näkyvimmän julkisen suurmiesten muistamisen monumentin, Ateenumin fasadin. Se oli eräänlainen Ylioppilastalon ja SKS:n juhlasalin vastaveto: sen

tarkoituksena on muistuttaa mieleen suuri, myös suomalaisille kuuluva eurooppalaisen taiteen perintö. Suurinta maalaria, veistäjää ja arkkitehtia, Raffaelloa, Pheidiasta ja Bramantea, saartaa pitkä muotokuvamedaljonkien rivi, jonka jokainen helsinkiläinen hyvin tuntee (vai tunteeko?).

Mutta kuuluisat miehet eivät ole muotokuvia ja kuvapatsaita. Kuvien tehtävä on muistuttaa elämäntyöstä. Kuka kertoo tästä, suurten miesten ja naisten elämäntyöstä, heidän merkityksestään? Tämä kysymys on joka päivä entistä ajankohtaisempi, kun väittelemme vaikkapa Helsingin kadunnimistä tai Suomen liputuspäivistä. Tarvitsemme nimiä, mutta tarvitsemme tietoa ja opetusta siitä, mitä nimi merkitsee, mitä sen takaa on löydettävissä.

Tarvitsemme elämäkertoja, runoja ja henkilöhistoriallisia hakuteoksia.

”Muistamisen arvoiset miehet”

Borgå Tidning julkaisi maaliskuun alussa 1853 lyhyen kirjoituksen, jonka otsikkona oli ”Ett fosterländskt förslag” (Isänmaallinen ehdotus). Siinä viitattiin Suomen historiankirjoituksen saavuttamaan kiinnostukseen ja tasoon, ja ruotsalaisen biografiateoksen *Biografiskt Lexikon öfver namnkunnige Svenske Män* Suomenkin puolella saamaan levikkiin, ja ehdotettiin, että meilläkin julkaistaisiin vastaava teos, vaikkapa nimellä *Biografiskt Lexicon öfver namnkunnige Finske Män*. Ruotsalainen teos tarjosi mallin, mutta sen laajuuteen ei ollut syytä pyrkiä, käsittihän teossarja tuolloin jo parikymmentä paksua osaa, ja sen julkaiseminen jatkui. Suomalaisen biografiateoksen malliksi soveltui paremmin, sanottiin, Georg Gezeliuksen 1778–87 julkaisema neliosainen elämäkertakokoelma. Kun toimituksen saaman käsityksen mukaan juuri valmistunut suurteos *Finland framställdt i teckningar* ei suinkaan ollut tuottanut tappiota vaan hyvän voiton, arveltiin biografisenkin teossarjan julkaisemisen olevan taloudellisesti mahdollista.

Borgå Tidning viittasi myös siihen, että ”moni, joka historian tauluissa tuntee kaipeavansa yhtenäisyyttä ja kokonaisuutta, on

enemmän kiinnostunut biografiasta, jossa ääriviivat voi nähdä helposti”.

Suomen lehdistö tarttui heti ehdotukseen, mikä osoitti ajatuksen kiinnostavuutta, ja ryhtyi pohtimaan tulevan kirjan toimitusmallia, sitä oliko aakkosellisuus välttämätöntä ja oliko puhuttava *namnkunnige* vai *minnesvärde* henkilöistä, sitä, että vaarana olisi elämäkertojen puolueellisuus ja mahdollinen puutteellisuus, ja myös sitä olisiko elossa olevia pyydetävä itse kirjoittamaan elämäkertansa, ja niin edespäin.

Keskustelun jatkuessa helsinkiläinen kustantaja ja kirjapainomies, konsuli O. R. Frenczell kääntyi ahkeran litteratööriin, Yliopiston Kirjaston amanuenssin, teol.kand. S. G. Elmgrenin puoleen ja pyysi tätä kokoamaan toimituskunnan, itse hän ryhtyisi kustantajaksi. Toukokuun 22. päivänä kokoontuivat professori Mathias Akiander, dosentti Fredrik Berndtson, tohtori E. Grönblad, professori E. Lönnrot, professori G. Rein, maisteri A. Schauman, tohtori K. K. Tigerstedt sekä Elmgren itse asessori, tohtori Rabben kauniiseen suureen ”Kalliolinnaan” Kaivopuistoon; myös koulunrehtori F. Cygnæus ja tohtori Z. Topelius oli kutsuttu, mutta heitä pidätti hankkeeseen myös kiinnitetyn maisteri H. A. Reinholmin väitöstilaisuus, jossa yksi tulevista kirjoittajista, (yli)kirjastonhoitaja, professori C. Törnégren oli kustoksena. ”Hanke joka päätettiin innosti kaikkia läsnäolijoita mitä korkeimmin; Kalliolinnan ihana sijainti ja tavattoman kaunis ilma tekivät tilaisuudesta enemmän kuin miellyttävän”, kirjoitti Elmgren päiväkirjaansa. Elmgren käsitteli asiaa julkaisemassaan *Literaturbladissa* ja hahmotteli siinä hankkeen suuntaviivat.

Sovittiin, että teosta ruvetaan julkaisemaan 160 sivun vihkoina, että joka vuosi ilmestyy vähintään kaksi vihkoa ja että kolme vihkoa muodostaa yhden niteen. Artikkelit saavat olla hyvinkin eripituisia (enintään kuitenkin 3 arkkia, 48 sivua) ja ne julkaistaan siinä järjestyksessä kuin ne valmistuvat; koko sarja tulee käsittämään noin 500 elämäkertaa. Pääosin Suomen puolella vaikuttaneet ruotsalaiset otetaan mukaan samoin kuin Ruotsissa ja muualla pääosin vaikuttaneet suomalaiset, kuvaukset olisi-

vat myös ajankuvia, tyyli populääriä, aiheet vaihtelevia, mutta jokaiseen elämäkertaan liitettäisiin tarkka lähdeluettelo ja huolellinen bibliografia. Loppuun tulisi tietysti erilaisia hakemistoja.

Jo lokakuussa Elmgren vei alkuosan käsikirjoituksen painoon, mutta vihkot julkaisiin kuitenkin – toimituskunnan – ”omalla kustannuksella”. Vuosina 1853–54 ilmestyi suunnitelman mukaan kolme vihkoa ja 1855 vielä yksi, mutta siihen hanke pysähtyi. Tärkeänä epäonnistumisen syynä täytynee pitää Snellmanin *Literaturbladissa* julkaisemaa pitkää ja varsin kielteistä arvostelua, joka moitti vuoden 1855 vihkon sisältöä. Mitä muistamisen arvoisia, *minnesvärde*, miehiä olivat ”tuomiorovastit ja piirilääkärit”? Kai he olivat tehneet tehtävänsä kunnolla, mutta sillä perusteella voisi kenet hyvänsä julistaa muistamisen arvoiseksi! Totta onkin, että kyseinen neljäs vihko on sisällöltään vähemmän vaihteleva kuin aikaisemmat: ei kukaan kolmesta Alopæuspiispasta ja tuomiorovastista, ei Ericus Erici Sorolainen eikä piirilääkäri Sackliniuskaan tuonut aiheensa eikä käsittelynsä puolesta väriä. Aikaisempiin elämäkertoihin, kuten Topeliuksen Johan Julinista kirjoittamaan ja Reinholmin B. H. Crusellista kirjoittamaan, oli sentään sisältynyt valaisevia anekdoottejakin.

Hankkeen alkuperäinen kustantaja, kirjallisesti kiinnostunut lehtimies ja konsuli Reinhold Frenckell myi puolivälissä vuotta 1856 osuutensa Frenckell & Poika -kirjapainosta ja kustannusliikkeestä tamperelaiselle teollisuusmiesveljelleen ja lähti ulkomaille. Myös tämä on saattanut vaikuttaa hankkeen kohtaloon.

Toimituskunnan tarkoituksena oli ollut puolustaa kulttuurihistoriaa ja biografiaa historiankirjoituksen muotoina ja lähteä niistä henkisistä resursseista, joita oli käytettävissä. Tuloksena oli siis joukko hyviäkin elämäkertoja, mutta kokonaisuus ei tyydyttänyt niitä, jotka kaipasivat (lähinnä aakkosellista) hakuteosta, eikä niitä, jotka käsitteen *minnesvärd* perusteella toivoivat teoksen muodostuvan kasvattavaksi ja kohottavaksi esimerkillisten ihmisten kuvaussarjaksi erityisesti nuorisolle. Juuri tätä kan-

taa edusti Snellman, ja siksi ”tuomiorovastit ja piirilääkärit” tuntuivat hänestä niin miättömiltä.

Moraalinen näkökulma

Snellman oli jo aikaisemmin kritisoinut jyrkästi nimiä ja faktoja keräilevää historiankirjoitusta ja pilkkaillut varsinkin kanslianeuvos W. G. Laguksen kirjoittamaa Turun Hovioikeuden historiaa (I, 1834), joka 600-sivuinen teos on nimenomaan satoja henkilöitä esittelevä suuri matrikkeli, sekä piispa Alopæuksen historiallisia teoksia. Hovioikeuden historian rinnakkaisteos oli Laguksen langon, professori J. J. Tengströmin 1836 julkaisema Yliopiston matrikkeli, joka on säilyttänyt kiinnostavuutensa Tengströmin lyhyiden mutta syvällisten ja persoonallisten aate- ja oppihistoriallisten kommentaarien ansiosta. Näiden historiankirjoituksemme historian liiankin täydellisesti unohtamien teosten sijaan Snellman kaipasi kulttuuri- ja sosiaalishistoriallista ja moraalista näkökulmaa. Sellaista ryhtyikin porvoolainen kustantaja Öhman hankkimaan, kun hän pyysi Runebergiä kirjoittamaan sarjan henkilökuvia ”Suomen sodasta” – hanke, josta sitten kuontui *Vänrikki Stoolin tarinat*.

Kenties vuoden 1853 biografiahankkeen taustalla oli myös ajankohtainen tilanne: M. A. Castrén ja G. A. Wallin olivat juuri kuolleet täydessä miehuusiässänsä, ja heidän menetyksensä oli kirvoittanut monia muistokirjoituksia, joissa oli nostettu esiin näiden tieteen sankarien elämäntyön esikuvalisuus.

Snellmanin ja monen muun mielessä olivat tietysti ne antiikin *kuuluisien miesten elämäkerrat*, joiden maineikkaimman sarjan oli kirjoittanut Plutarkhos ja joiden yleisimmän sarjan muodostivat Cornelius Nepoksen kaikissa lukioissa vuosisatojen ajan luetut elämäkerrat. Sana *Plutarch* muodostuikin 1700-luvulla ja 1800-luvulla henkilöhakuteoksen synonyymiksi. Thomæuksen *Svensk Plutarchin* (1820) alaotsikkona oli *Historisk Läsning för Svenska Ynglingar innehållande Lefvernesbeskrifningar öfver Fäderneslandets största män*, ja se oli omistettu tuolloin nuorelle kruununprinssi Os-

carille. Vuonna 1844 ilmestyi laajalle levinnyt *Ny Plutarch, eller Porträtter och Biografier af de ryktbaraste Män och Fruntimmer bland alla Nationer och Stånd* –, joka alkoi Schilleristä ja päättyi Ranskan Henri IV:een, siis ilman mitään ajan, aihepiirin tai kansallisuuden mukaista jaottelua, ja sisälsi viisi naistakin, kaikki hallitsijattaria.

Tuohon aikaan ilmestyi kaikkialla runsaasti tämäntapaisia teoksia, ja usein ne rakentuivat kuvituksen menekkiä lisäävän vaikutuksen varaan, kuten viimeisimmäksi mainittu. Usein ne olivat siis nimenomaisesti tarkoitettu nuorison moraalikasvatuksen välineiksi, ja siihen tarkoitukseen ei tarjottu vain kuuluisien miesten elämäkertoja, vaan olen havainnut julkaistun myös ”kuuluisien lasten” elämäkertoja. Mme d’Oberkirch mainitsee tunnetuissa muistelmissaan, että hänen pikku tyttärensä halusi (1786) kertoa koiralleen vanhemmiltaan kuulemansa tarinan urhoollisesta koirasta, jotta sekin oppisi rohkeaksi. Mutta kyseessä ei tietystikään ollut vain lasten ja nuorten moraaliksi, *Vänrikki Stoolin tarinat* on nimenomaan vastuuntuntoisille kansalaisille moraalialia julistava teos.

Nuorisolle moraalialia opettavien elämäkertojen lajissa tuli sitten Topeliuksen *Maamme kirja* sisältämään kaikkien suomalaisten biografiseen yleissivistykseen tarvittavan ”rautaisannoksen” pienoiselämäkertoja, ja myös *Lukemisia lapsille* -sarjaan sisältyy elämäkertoja. Niissä kaikissa kiinnitettiin huomiota kohdehenkilöiden jo lapsuudessaan ja nuoruudessaan osoittamaan ahkeruuteen ja heidän kaikenlaisiin hyviin harrastuksiinsa.

Eri spesiaaliryhmien elämäkerrastoissa tämä esikuvallisuuden sävy ja tarkoitus onkin sekä luonnollinen että pysyvä: varhaisia esimerkkejä meiltä ovat jo 1883 ilmestynyt aistikas *Finska Konstnärer*, joka tosin jäi ensimmäiseen osaan, ja Suomen Naisyhdistyksen suomeksi 1896 julkaisema *Biografisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla*. Myöhemmän ajan tunnettuja esimerkkejä tältä alalta ovat 1940-luvun lopun kustannusboomin tuloksina syntyneet suuret elämäkertasarjat. Niistä varhaisin oli Martti Haavion ja muiden toimittama *Aleksis Kivestä Saima Harmajaan*. *Suomalais-*

ten kirjailijain elämäkertoja, vuodelta 1943. Tämä kirjan alkumuotona oli WSOY:n 60-vuotisjuhlapäiväksi julkaistu, ei kirjakaupamyyntiin lähetetty teos, *Juhani Abosta Saima Harmajaan*, joka käsitteli vain firman omia kirjailijoita. Uuden teoksen nimessä Saima Harmaja siis säilyi, mutta hänkin sai seuraavassa vaiheessa tehdä tilaa uudelle nimelle. Kirjan vetävä nimi vaihtui seuraavan vuoden uudessa painoksessa melkein antiklimaksiin, kun legendaarisen nuoren naisen, Saima Harmajan, tilalle nostettiin tuntematon ja tuntemattomaksi jäänyt Olavi Siippainen ikään kuin uuden ajan Aleksis Kiveksi. Tätä teosta seurasivat Sulho Rannan toimittamat *Suomen säveltäjiä puolentoista vuosisadan ajalta* (1945, 762 s.), *Sävelten mestareita Palestrinasta nykypäiviin* (samana vuonna 1945, 652 s.) ja *Sävelten taitureita. Esittäviä taiteilijoita kahden ja puolen vuosisadan ajalta* (1947, 720 sivua). Ilmestyi muitakin, Sakari Saarikiven toimittama kaksiosainen *Suuret taiteilijat. Kuvataiteen mestarien elämäkertoja I Giottosta Fragonardiin – II Goyasta Picassoon* (1948–1949, 472 ja 602 sivua) sekä Hertta Tirrasen toimittama *Suomen taiteilijoita Jubo Rissasesta Jussi Mäntyseen. Elämäkertoja* (1950). Vappu Roos toimitti kirjailijaelämäkertoja *Dantesta Dickensiin. Maailmankirjallisuuden suurimpien mestarien elämäkertoja* (1946)

Nämä teokset pohjautuivat kotimaisten kuvattavien kohdalta osittain haastatteluihin, ulkomaalaisten osalta helppotajuisiin esikuvateoksiin. Tavallaan väistämättä nämä kirjat noudattivat joko ”väärinymmärretyn neron” tai ”menestystarinan” *genrea*, ja ne kuuluvat siten ainakin suuressa määrin edellä plutarkholaiseksi hahmotettuun elämäkertakirjallisuuden haaraan.

Taiteilijaelämäkertojen lisäksi WSOY julkaisi pappiselämäkertasarjan *Mikael Agricolasta E. W. Pakkalaan. Suomen kirkon painmien elämäkerrasto* (1947, toimittanut Jaakko Haavio), siinäkin oli lähes 800 sivua, ja 1952 myös paksun teoksen *Suomen talonpoikia Lallista Kyösti Kallioon. 74 elämäkertaa*, toimittajina Esko Aaltonen, Eino Jutikkala, Martti Haavio, Mauno Jokipii y.m., 655 sivua, – ja sillekin löytyi ostajia, olivat-

pa nyt sitten Lalli ja Kyösti Kallio talonpoikia tai eivät.

Vielä 1950-luvun puolivälissä ilmestyivät Herta Tirrasen toimittama *Suomen taiteilijoita Alvar Cawénista Wäinö Aaltoseen. Elämäkertoja* (1955, 508 sivua) ja Eino Palolan toimittama *Heidenstamista Undsetiin. Suurten kirjailijain elämäkertoja* (1957, 550 sivua). Herta Tirranen haastatteli myös Helsingin Yliopiston professoreita ilmeisenä aikomuksena laatia heistäkin vastaavanlainen elämäkertalukemisto, mutta hanke jäi toteutumatta – aineistoa on Yliopiston arkistossa.

Werner Söderström julkaisi siis pääosin kymmenen sodanjälkeisen vuoden aikana tuhansia suurikokoisia sivuja Euroopan ja Suomen musiikin, kuvataiteen ja kirjallisuuden merkkihenkilöiden elämäkertoja ja vielä muidenkin elämän alojen elämäkerrastoja suurikokoisina, paksuina, populaaristi toimitettuina teoksina, joilla niiden yleisen kulttuurikasvatusmerkityksen lisäksi oli kotimaisten kohteiden osalta tutkimuksellistakin arvoa haastattelutiedon säilyttäjinä.

Biografiset käsikirjat

Mutta palatkaamme *Finlands Minnesvärde Män* -teokseen. Sen ensimmäisen niteen esipuheessa toimittajat pysyivät niitä maanmiehiä, joilla oli materiaalikoelmia tai elämäkertojen luonnoksia, lähettämään ne asessori F. J. Rabbelle Helsinkiin. Kun sitten sillä välin perustetun Suomen Historiallisen Seuran ensimmäinen suuri hanke, *Biografinen Nimikirja* valmistui 1883, sen esipuheessa kerrotaan, että ”toimituksella on ollut käytettävänä ne kokoelmat, jotka Historiallisen Seuran entinen jäsen asessori F. J. Rabbe vainaja oli tehnyt ’Finlands Minnesvärde Män’ nimistä teosta varten, vaan joita ei tähän asti ole julaistu.” Jotkin varhaisteoksen artikkelit otettiin lyhennettyinä ja suomennettuina *Nimikirjaan*, jonka artikkelit muutoin on signeerattu initiaaleilla tai varustettu lyhyillä lähdeviittauksilla.

Elämäkertakirjallisuutemme merkkipylyvä on siis *Biografinen Nimikirja. Elämäkertoja Suomen entisiltä ja nykyajoilta, toimittanut Suomen Historiallinen Seura*. Se ilmestyi nopeaan tahtiin 1879–83 G. W. Edludin kus-

tannuksella, ja siinä on 771 kaksipalstaista sivua, ja vuonna 1889 ilmestyneessä lisävihkossa sivumäärä nousi 844:ään.

Biografisen Nimikirjan synty lienee asetettava sen hankkeen yhteyteen, joka oli 1870-luvun alussa syntynyt silloin perustetun Suomen Muinaismuistoyhdistyksen piirissä. Yhdistyksen varsinainen perustaja ja sihteeri, maisteri J. R. Aspelin julkaisi *Morgonbladet*issa vuonna 1874, palattuaan pitkiltä ulkomaisilta arkeologisilta tutkimusmatkoiltaan, sittemmin eripainoksenakin levinneen jatkoartikkelin *Anteckningar rörande Finlands ofrälse släkter*, jonka poliittisena tarkoituksena näyttää olleen sen osoittaminen, että Suomen sivistyneistö oli valtaosaltaan suomalaista ja kansanomaisista juurta. Siinä kerrottiin mistä 211 suomalaista sivistyssukua oli kotoisin, mitä niiden vanhimmasta jäsenestä, kantaisästä, tiedettiin. Artikkelin tarkoituksena oli kerätä Muinaismuistoyhdistykselle sukukuvauksia, genealogioita, jotka täydennettyinä voitaisiin julkaista erityisenä sukukirjana. Tämä hanke toteutuikin, tosin vasta neljännesvuosisadan kuluttua, kun Muinaismuistoyhdistyksen tunnettu *Sukukirja Suomen aatelittomia sukuja* 1901 valmistui ja julkaistiin Aspelinin esipuheella varustettuna; lopullisen toimitustyön oli tuolloin tehnyt tohtori A. H. Bergholm, joka usein saa liiallistakin kuniaa teoksen aikaansaajana. Aspelin kirjoitti esipuheessa, että Sukukirja oli ”hedelmä tuhansien kansalaisten yhteistyöstä”, ja mainitsi lopuksi itsestään: ”Yhdistyksen toimimiehenä ja pääkaupungin lähdekokoelmia lähellä ollen [Bergholm toimi pitkään Porvoossa] on allekirjoittanut alusta alkain ollut osallisena sekä pitkällisessä keräystyössä, että lopullista käsikirjoitusta ja 1:stä korjausarkkia [siis koko teoksen ensimmäistä korrehtuuria] tarkastamassa ja täydentämässä.”

Jo Aspelinin varhaisartikkelissa esiintyy käsite *ofrälse*, joka sitten tuli *Sukukirjan* otsikkoon *aatelittomien sukujen* muodossa. Tämä johtui tietenkin siitä, että aatelin osalta genealoginen tutkimus ja julkaiseminen oli jo vakiintunutta, ja että Ritarihuoneeseemme introdusoituja sukuja käsittelevä Wasastjernan laaja teos oli saanut Suomessa klassillisen aseman. Se että huomio

nyt kiintyi aatelittomiin sukuihin, ei vielä tarkoittanut kaikkia, vaan kyseeseen tulivat ensiksi säätyläissuvut papiston, virkamiehistön ja porvariston piiristä, niidenkin osalta lähinnä ylimmästä kerrostumasta. Mutta *Sukukirjan* alkulauseessa 1903 Aspelin jo viittaa eteenpäin, kaikkien kansankerrosten genealogiseen selvittämiseen.

Morgonbaldetin artikkelissa Aspelin viittaa esikuvana tunnetun ruotsalaisen genealogin J. A. Anrepin kolmiosaiseksi kuuntuuneeseen teokseen *Svenska Slägtboken*, joka oli alkanut ilmestyä juuri 1871. Suomalaisen sukukirjan olikin tarkoitus ilmestyä viikoina sitä mukaa kuin valmiita sukuselvityksiä saatiin aikaan. Se eroaisi Anrepin kirjasta siinä, että jokaisen sukukuvauksen alkuun liitettäisiin yleissilmäystaulukko – niin kuin *Sukukirjassa* sitten tehtiinkin – ja siinä, että sukujen huomattavimpien jäsenten kirjallisia ansioita ja itse henkilöitä kuvattaisiin laajemmin (*porträtter* tarkoittanee tässä mieluummin kuvauksia kuin kuvia; tähän viittaa myös sittemmin ilmestyneen *Sukukirjan* saama ulkoasu ja ehkä varsinkin Aspelinin kuvaus omasta isästään).

Nämä Aspelinin toiveet viittasivatkin jo tietä *Biografiseen Nimikirjaan*, johon sisältyy runsaahkosti sukuartikkeleita yleissilmäystaulukoineen ja jonka artikkeleista monet sopivat ajatukseen laajemmista henkilöesittelyistä. *Nimikirjaa* ryhdyttiin suunnittelemaan neljä vuotta mainitun artikkelisarjan jälkeen, 1878, ja teos alkoi kuten sanottua ilmestyä vuoden 1879 lopulla. Samana vuonna Aspelin myös aloitti Muinaismuistoyhdistyksen nimissä aktiivisen sukuselvitysten keräämisen ja muokkaamisen.

J. R. Aspelinista tulikin yksi *Biografisen Nimikirjan* toimituksen jäsenistä ja ahkerista artikkelinkirjoittajista. Muutoin toimituksella oli jo vanhemmassa Yliopiston kirjaston ”varakirjastonhoitajassa” S. G. Elmgrenissä ainoa henkilöside *Finlands Minnesvärde Män* -projektiin ja kai myös Rabben pape-reihin. *Nimikirjan* toimittajien ja avustajien joukossa oli viisi kulttuurihistoriamme tuttua veljesparia, J. R. ja Eliel Aspelin, Edvard ja August Hjelt, Yrjö Koskinen ja Jaakko Forsman, Arvi ja Kustavi Grotenfelt, A. J. ja E. G. Palmén. Nämä kaikki olivat aktii-

visia Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran, Suomen Muinaismuistoyhdistyksen ja 1875 erilliseksi muuttuneen Suomen Historiallisen Seuran piirissä, ja siksi teos nyt myös kirjoitettiin suomeksi. *Nimikirjan* ryhmässä olivat myös lähes kaikki 1881 ilmestymisensä aloittaneen *Valvojan* toimittajat, J. R. Danielson, E. G. Palmén, V. Vasenius ja V. Porkka; myös A. J. Palmén ja Eliel Aspelin olivat lähellä tätä nuorten liberaalifenomaanien aikakauskirjaa.

Nimikirjan alkulauseessa viitataan tällaisissa yhteyksissä tavallisiin vaikeuksiin: hankke oli vähitellen muodostunut laajemmaksi kuin ensin suunniteltiin, niin että kirjan valmistuessa oli pakko todeta: ”Noin sataluku sivua alusta kaipaisi oikeastaan sekä nimistön että esityksenkin puolesta täydentämistä, tullakseen muun teoksen kaltaiseksi.” Kokonaisuutena on *Biografista Nimikirjaa* kuitenkin pidettävä kirjoittamisajankohtaansa ja julkaisuvauhtiinsa nähden merkittävänä saavutuksena, ja lisäksi vielä suomenkielisen tietokirjallisuuden merkkipylväänä.

Finlands Minnesvärde Män -teoksessa oli jopa lähes 60-sivuisiakin artikkeleita, kun taas *Nimikirjassa* ei juuri mennä neljän palstan yli. Muutenkin *Nimikirja* on luonteeltaan käsikirja, se on aakkosellinen, eikä se ole lukemisto tai moraalisesti kohottavaksi pyrkivä teos muutoin kuin osoittamassa Suomen kulttuurista ja hallinnollista ikää ja painoarvoa.

Ymmärrettävästi kaivattiin myös ruotsinkielistä biografista käsikirjaa, ja sellainen ilmestyikin kaksikymmentä vuotta *Nimikirjan* jälkeen, tutkimuksen jo huomattavasti edistyttyä ja historioitsijakunnan laajennuttua. *Finsk Biografisk Handbokin* ensimmäinen vihko julkaistiin 1895 ja teos valmistui 1903. Sen esipuheessa kiitettiin erityisesti edeltäjää, *Nimikirjaa*, josta perusnimilistä ja paljon muuta oli saatu. Myös *Handbok* ilmestyi G. W. Edlundin kustannuksella, ja sen oli toimittanut maisteri, vapaaherra Tor Carpelan, sittemmin perin tunnettu genealogiamme suurmies. *Handbokin* alussa on avustajien ja heidän artikkelimääriensä luettelo, josta käy ilmi, että toimittaja itse oli laatinut 368 artikkelia, niistä 163 sukukat-sauksia. Yhteyttä edelliseen hankkeeseen

edusti vain professori Eliel Aspelin (sittemmin valtioneuvos Aspelin-Haapkylä) 10 artikkelilla, muuten kirjoittajat kuuluivat yleensä liberaalis-vekomaaniseen tai ruotsinkieliseen leiriin ehkä 9 artikkelia kirjoittanutta professori J. J. Mikkolaa ja 74 artikkelia kirjoittanutta J. W. Ruuthia lukuun ottamatta. Ruuthin edelle artikkelien määrässä pääsivät tunnettu aatelin tutkija, pankinjohtaja, tohtori G. Granfelt (257), valtionarkistonhoitaja R. Hausen (106) ja professori M. G. Schybergson (99), joka Edlundin ohella oli lausunut teoksen syntysanat. Vuonna 1904 ilmestyneen liitevihkon kanssa teoksen kaksipalstaisten sivujen määrä nousi 2 614:ään ja artikkelien määrä oli nousut *Nimikirjan* 1 440:stä noin 1 920:een.

Carpelanin *Handbokia* on pidettävä erittäin korkeatasoisena, ja se on edelleen hyvin tärkeä ja käyttökelpoinen apuväline, jonka soisi olevan jokaisen Suomen historian tutkijan työpöydän välittömässä läheisyydessä käteväenä hakuteoksena.

Jos *Biografinen Nimikirja* oli pääosin nuoren tai nuorehkon tutkijapiirin aikaansaannos ja *Finsk Biografisk Handbok* lähinnä yhden nuoren tutkijan voimannäyte, oli jälleen noin kolmenkymmenen vuoden kulluttua valmistunut, uudelleen toimitettu ja kirjoitettu versio *Kansallinen Elämäkerrasto I–V* (1927–34) nimenomaan vanhemman tutkijapolven johtama projekti. Syntysanojen lausuja, vapaaherra E. G. Palmén, joka 1915 oli ehdottanut tätäkin suurteosta ajan historiallisten moniosaisten merkkiteosten sarjaan, oli jo kuollut, ja häntä toimituskunnan puheenjohtajana seurannut professori Kustavi Grotenfelt – *Biografisen Nimikirjan* miehiä hänkin – meni manalle ensimmäisen osan ilmestyttyä, niin kuin myös professori J. W. Ruuth, *Finsk Biografisk handbokin* ahkera avustaja, ja lopulta myös työvaliokunnan jäsen, professori Gunnar Suolahti. Eri ikäluokista oli kyllä hyvin paljon avustajia, ja teossarja sitoutui siten tuoreeseen tutkimukseen.

Kansallisen Elämäkerraston sivumäärä ylittää juuri ja juuri kolme tuhatta, mutta kun teos on huomattavasti *Nimikirjaa* ja *Handbokia* komeampi, komistettu kohdehenkilöiden pienin kuvin ja jokainen osa

lisäksi muutamain koko sivun – tuolloin jo! – värikuvin, se näyttää edeltäjiään monin verroin suuremmalta, mitä se siis ei ole. Selvästikin pyrittiin tavoittamaan suuri kansalais- ja ostajapiiri, mitä kai myös ajanomainen epiteetti ”kansallinen” tarkoitti. Eräissä mielessä oltiin hieman palaamassa *minnesvärde män* -konseptiin päin. Tätä ilmensi se, että teokseen nyt sisältyi muutamia hyvin laajoja ja perusteellisia elämäkertoja suurmiehistä. Erityistä ajan historiantutkimuksen painotuksista poikkeavaa puolueväriä tai ohjelmaa teoksesta ei kuitenkaan ole mainittavasti havaittavissa. Erona *Nimikirjaan* ja *Handbokiin* oli myös sukutaulukoiden puuttuminen, vaikka sukuartikkeleita edelleenkin oli. Vanhempien aikojen henkilöitä oli karsittu, jotta saatiin tilaa uuden ajan teollisuusmiehille, poliitikoille ja vielä nuorille Vapaussodan sankareille.

Jälleen uuden biografisen hakuteoksen tarve kävi kuitenkin jo varhain ilmeiseksi siksikin, että *Kansallinen Elämäkerrasto* myytiin pian loppuun. Tätä aukkoa saattoi vain osittain täyttää Ilmari Heikinheimon kylläkin hyödyllinen *Suomen elämäkerrasto* vuodelta 1955, 856 sivua. Sen lyhyillä tietosanakirjamaisilla elämäkerroilla ei ollut tieteellisiä eikä liioin kasvatuksellisia tavoitteita, kyseessä on puhdas hakuteos. Samoin hakuteoksena edelleen varsin tarpeellinen *Kuka kukin oli. Henkilötietoja 1900-luvulla kuolleista julkisuuden suomalaisista*, 1961, oli kokonaan tietoluetteloinnin varaan rakentuva ja vailla mitään kuvauksia, arvioita tai vertailuja tehty kokoelma *Kuka kukin on* -aikalaishakuteoksen eri vuosikertojen vainajista. Tietosanakirjojen loistoaijana 1960–1980-luvuilla julkaistiin monissa suurissa suomalaisissa tietosanakirjoissamme suuri joukko laajempia ja varsinkin suppeampia koti- ja ulkomaisia elämäkertoja.

Kansallisbiorafia

Uuden suuren tieteellisen biografiateoksen tarve oli siis olemassa, ja professori Päiviö Tommilan ollessa 1972 esimiehenä Suomen Historiallinen Seura päätti hänen aloitteestaan ryhtyä tällaiseen hankkeeseen, jonka johtajaksi valittiin tunnettu genealogi, pro-

fessori Yrjö Blomstedt. Hankkeeseen saatiin varoja ja toimitussihteeri, mutta se hiipui muutaman vuoden kuluttua: oli saatu aikaan nimilistoja ja kohtalainen määrä lyhyitä, keskiajan henkilöitä koskevia artikkeleita. Näistä viimeksi mainituista oli jonkin verran apua, kun Suomen Historiallinen Seura vuonna 1992 dosentti Päivi Setälän esimieskaudella ja hänen aloitteestaan päätti ryhtyä uudelleen biografiahankkeeseen; sen johtoon valittiin professori Matti Klinge, joka oli kuulunut myös Tommila-Blomstedt-yrityksen johtokuntaan.

Nyt luovuttiin sanoista ”nimikirja” ja ”elämäkerrasto” ja omaksuttiin nimi *Kansallisbiografia* sekä tehtiin heti aluksi kaksi tärkeää päätöstä: projektin jakaminen kolmen samanaikaisesti työskentelevän toimituksen kesken ja hankkeen sitominen kokonaisaikatauluun. Edellinen ratkaisu, jako Ruotsin ajan, suuriruhtinaskunnan ajan ja tasavalan ajan toimituksiin, joista kullakin oli oma puheenjohtaja, aikakauden spesialisti, oli sidoksissa jälkimmäiseen: aikataulutavoite oli mahdollista saavuttaa vain, jos eri aikakausien ekspertit voisivat keskittyä oman historianvaiheensa tähtisarjajärjestysten pohittamiseen, avustajien etsimiseen ja tulosten tarkastamiseen. Hankkeella oli tietysti kokonaisjohto ja yhteinen toimisto sekä tekninen johto, toimituspäällikkö apulaisineen. Suomen Historiallinen Seura ja sen edustajat toimivat puolestaan hankkeen taloudellisten edellytysten turvaamiseksi, niin että toimituspäällikkö apulaisineen sai palkkansa – Suomen valtiolta – ja kirjoittajat ja tarkastajat edes jonkinlaisia korvauksia – yksityisiltä säätiöiltä.

Sanottakoon samalla, että tässäkin hankkeessa, niin kuin sen edeltäjissä, tieteellinen intohimo ja uhrautuvaisuus ja velvollisuudentunto ovat näytelleet suurta osaa; etenkin on toimituksen kolmen päätoimitajan, dosenttien Anneli Mäkelä-Alitalon, Markku Tyynilän ja Martti Häikiön, nimet piirrettävä kunniaauleluun. Jos professori Setälä ”määräsi” näiden rivien kirjoittajan tähän tehtävään, ei minulla ollut vaikeuksia saada näitä kolmea valitsemaani, ei vain eri aikoja vaan myös eri näkemyksiä edustavia tutkijoita suostumaan tehtävään, vaika

ka jokainen ymmärsikin että tehtävä voisi kasvaa hyvin vaativaksi – suoritettavaksi monien muiden tehtävien rinnalla. Kunnia-kasta sitoutumista hankkeeseemme osoittaa se, että lähes kaikki alatoimituksiin kutsutut eri alojen tutkijat ja tuntijat pysyivät mukana koko hankkeen pitkän kestoajan.

Sitoutuminen aikatauluun kuului osaltaan ajan henkeen, aloitettiinhan projekti syvän lamakauden oloissa. Tärkeää oli verrata hanketta muiden maiden vastaaviin projekteihin, sillä lähes kaikissa maissa on vanhoja ja uusia kansallisbiografiahankkeita. Vanhoja ja uusia: vanhat tarkoittavat sellaisia kansallisbiografioita, joiden toimittaminen on aloitettu jo kauan sitten mutta jotka ovat aakkosissa edenneet vain hitaasti. Ennätyksellinen lienee *Svenskt Biografiskt Lexicon*, joka alkoi ilmestyä 1918 ja joka nyt on päässyt vihkoon 155, keskelle S-kirjainta. *Svenskt Biografiskt Lexicon* on laajuudessaan ja tarkkuudessaan, elämäkertojensa tason, kohdehenkilöä koskevien kirjallisten ja arkistolähteiden luetteloinnisen ja täydellisten bibliografioiden osalta, varmaankin maailman paras; nykyään sitä toimittaa erityinen Ruotsin Valtionarkiston kupeessa oleva toimisto, koko hankkeen oltua 1960- ja 1970-luvulla lyhyen aikaa lähes pysähdyksissä, kun loppua ei ollut näkyvissä ja voimat uupuivat. Hanke siis otettiin silloin valtion haltuun, se kytkettiin Valtionarkistoon, elämäkertojen pituutta supistettiin ja kirjassa siirryttiin kaksipalstaisuuteen ja tiheämpään ladelmaan. Näillä viimeksi mainituilla ratkaisuilla oli tosin lähinnä kosmeettinen merkitys, sillä itse kohdehenkilöihin kohdistuvaa tutkimustyötä ja kirjoittamisen arvioivien osien vaativuutta ne eivät voineet juuri lainkaan keventää. On tähdennettävä sitä, että *Svenskt Biografiskt Lexicon* on ja tulee olemaan myös Suomen kannalta ohittamattoman tärkeä teos sekä – tietysti – vanhan Ruotsin valtakunnan aikaisten henkilöiden osalta että laajuutensa ja korkean tasonsa vuoksi. Selvää kuitenkin on, että pitkän toimitusajan takia alkupuolen ja loppupuolen osat heijastavat erilaisia tutkimustilanteita ja kirjoitusihanteita ja että teoksesta puuttuvat kokonaan monet sellaiset henkilöt, jotka kuuluvat aakkosten alkupäähän

mutta jotka eivät olleet teoksen alkuvaiheissa vielä tulleet tunnetuiksi, ehkeivät syntyneetkään, kuten vaikkapa Ruotsin nykyinen kuningas ja kuolleista pääministeri Erlander.

Samantapaisia ongelmia on ollut myös hyvin pitkään ilmestyneessä Ranskan kansallisbiografiassa. Ranskaan vertautuvien suurten historiallisten kansakuntien kohdalla koko problematiikka on tietysti perin toisenlainen kuin Suomessa.

Kansallisbiografia-hankkeessa luovuttiin alun perin näin korkean tieteellisen tason tavoittelemisesta ja Ruotsin esimerkkiä vastaavasta laajuudesta, sekä tutkimuksellisista syistä että ennen muuta aikataulullisista ja siten taloudellisista syistä.

Tuleva historiografinen tutkimus saa ottaa kantaa Suomen historiantutkimuksen ja yleensä humanistisen tutkimuksen yleisiin suuntauksiin ja painotuksiin 1900-luvun jälkipuoliskolla. Luullakseni silloin tullaan havaitsemaan yhtäältä sosiaalishistorian sama suuri painoarvo, toisaalta usein lähes journalististyyppinen poliittisen lähihistorian harrastus. Myös kirjallisuuden ja kuvataiteen tutkimuksessa biografisen traditio heikkeni tai kerrassaan katkesi. Ihmistoiminta ymmärrettiin hyvin voimakkaasti sosiaalisten tekijöiden funktioksi tai kollektiivisten virtausten osaksi. Käännös menneisyyden ymmärtämiseen yksilöiden kautta, tietysti unohtamatta heidän sosiaalista taustaansa ja yhteyksiään tai heidän elämänsä aikaisten kollektiivisten tapausten ja virtausten vaikutusta, voitaneen kyllä nähdä jonkinlaisessa väljässä yhteydessä poliittisideologiseen kehitykseen 1980-luvulta alkaen, mutta sen seikan kuvaaminen vaatii oman perehtymisensä.

Biografisen ja individuaalisen asennoitumisen traditio oli siis heikohko niissä nuoremmissa tutkijapiireissä, joiden puoleen *Kansallisbiografia*-hankkeessa pääosin käännettiin. Suomessa ei myöskään ole ollut Ranskan ja Englannin tapaan elämäkertakirjallisuuden jatkuvaa traditiota, sillä poliittisen lähihistorian henkilömuotokuvista on, rohkenemme sanoa kokonaan, puuttanut suureen biografiseen traditioon kuuluva psykologinen henkevyys ja ajanolot si-

säistävä ote. Saamme toivoa, että projekti on tässä suhteessa avannut silmiä ja teroit-
tanut kyniä tulevaisuuden varoiksi.

Toivomme siis enemmän ja syvällisempää elämäkertoja ja yksityisten ihmisten luonnehtimisen traditiota. Toivomme henkilöhistorian apuvälineitä, muun muassa siihen tyyliin, jota edustaa D. N. Shilovin Venäjän valtakunnan korkeimpien viranhaltijoiden – ajalta 1802–1917 – tuore bibliografinen käsikirja (2001), joka on tarkkuudessaan suurenmoinen julkaisu ansioluetteloinen ja niihin liitettyine kuvauksineen kohdehenkilöiden arkistojen tai heitä koskevien kokoelmien sijainnista sekä bibliografinen.

Nykyään eletään kaikkialla maailmassa sukututkimuksen ja henkilöhistorian uutta suurta kukoistuskautta, ja, kiinnostavaa kyllä, 1900-luvun alun rotuteoreettiset harrastuksetkin ovat nousseet uuteen kukoistukseen genetiikan avaamien uusien mahdollisuuksien myötä. Sukututkimus ja henkilöhistoria ovat hyvin laajojen kansalaispiirien suuren, intohimoisenkin harrastuksen kohteena. On tärkeää, että tieteellinen maailma ja tieteelliset instituutiot tuntevat vastuunsa tämän harrastuksen tieteellisen tarkkuuden ja uskottavuuden vaalimisessa ja laajempien näköalojen avaamisessa yleisölle. On tähdittävä sekä aikojen ja aikakausien ymmärtämiseen että erilaisiin teoreettisiin ja metodisiin mahdollisuuksiin.

Mutta palatkaamme lopuksi vuoteen 1853, kirjallisuushistoriassamme niin ollen keskeiselle keisari Nikolai I:n hallituskaudelle. Tulevasta henkilöhistoriallisesta hakuteoksesta käytyyn debattiin osallistui *Litteraturbladissa* myös kulttuurihistoriamme ”Fredrik Suuri”, sittemmin valtioneuvos Fredrik Cygnæus -vainaja, hänelle ominaisella mutkallisella ja itseironisella, kieltämättä hankalalla mutta samalla fascinoivalla tyyllillä. Ja todetkaamme, että hän silloin jo esitti kaksi keskeistä ideaa jotka ovat olleet ratkaisevia nykyiselle *Kansallisbiografian* hankkeellemme, nimittäin sen, että hanke asian jouduttamiseksi jaettaisiin kolmeen samanaikaisesti edistettävään sarjaan, ja sen, että hanke saisi kestää kymmenen vuotta, jolloin – jatkamme tässä omin sanoin Cyg-

næuksen ajatuskulkua – silloisen sukupolven näkemys henkilömenneisyyteen olisi tullut kirjaanviedyksi. Ei siis ikuisuusteosta, jonka väittäisin olevan lopullinen sana, vaan eräs sarja menneiden ja tulevien sarjojen saatossa.

Cygnæusta askarrutti kaksi asiaa, joista toiseen hän keksi ratkaisunkin. *Biografiskt lexicon* – molemmat sanat olivat kyllä kreikkaa, mutta barbaarista kreikkaa. Hän ehdotti avainsanaa *minnesvärde*. Sillä nehän on katsottu muistamisen arvoisiksi, jotka on otettu mukaan.

Toinen asia oli yleisempi, se liittyi suomalaiseen luonteeseen. Cygnæus pelkäsi, että henkilöhistoriallinen lähestymistapa päästäisi liiaksi esiin suomalaisen sisäänpäinkääntyneisyyden ja rajoittuneen älykkyyden. *Vårt land är ej ett land för de vidt omfattande horisonterna, och vårt folk är det lika litet. Kuperadt som endast få länder äro det, sönderstyckas Finland af sina kullar och insjöar i tallösa miniatyrlandskap, hvilka snarare tyckas erbjuda en hemvist åt idyllen och genremålningen än lem-*

na spelrum åt en fri och stor blick öfver ting-en. – Och finska folkets själsblick, öfver allt kastad tillbaka på sig sjelf af de yttre föremålens inskränkande makt, har modellerat sig efter sin omgifning.

Tästä Cygnæus pääsee mainioon maksimiin: *Men om också teleskopet ej blef gjordt för oss finnar, är deremot mikroskopet enkom skapadt för oss. Det tillhör oss i den grad, att, om det icke redan vore uppfunnet, vi ej skulle dröja ett ögonblick att inventera detsamma.*

Henkilöhistoriallinen ja biografinen harastus ei saa johtaa historiänkäsytämme sirpaloitumiseen ja suurten linjojen hämärtymiseen. Päinvastoin sen tulee toimia perustana ja aineistona yleisempien muutosvoimien ja kehityslinjojen pohdinnoille ja niiden varaan rakentuville synteeseille.

Tieteellinen tutkimus on sittenkin aivan olennaisesti mikroskopian ja makroskopian näkökulmien yhtäaikaista yhdistämistä kattavaksi, luotettavaksi ja herätteikkääksi kuvaksi menneestä tai olevasta todellisuudesta. ■